

ЗМІСТ І СТРУКТУРА ГОТОВНОСТІ СТУДЕНТІВ ПРИРОДНИЧО-ГЕОГРАФІЧНИХ ФАКУЛЬТЕТІВ ДО КРАЄЗНАВЧОЇ РОБОТИ З УЧНЯМИ

Ольга БОНДАРЕНКО

У статті розглядається питання суті змісту готовності до краєзнавчої роботи. Автор конкретизує структурні компоненти змісту досліджуваного особистісного утворення.

The article deals with the questions of the readiness for the local lore work. The author concretizes the contents of the investigated personal formation.

Перетворення, що здійснюються в Україні, позитивно впливають на всі сфери життя суспільства й спричинили відповідні зміни у системі освіти. Однак в умовах розвитку національної школи важливо виховати не просто творчу особистість, а “громадянина-патріота України, який усвідомлює свою належність до європейської цивілізації, чітко орієнтується в сучасних реаліях і перспективах соціокультурної динаміки, підготовлений до життя й праці у ХХІ столітті” [3, 4].

Великі можливості для розкриття здібностей, нахилів, інтересів, ціннісних орієнтацій учнів та реалізації вищезазначених завдань має краєзнавча робота, ефективність якої залежить від готовності вчителя до її проведення. Готовність до краєзнавчої роботи є важливою характеристикою професійності майбутнього вчителя географії та біології, оскільки вона може забезпечити високі результати педагогічної діяльності.

Про актуальність цієї проблеми свідчить значна кількість наукових праць. Науковцями вивчається аспект формування феномена готовності до професійної діяльності (Г. О. Балл, Г. С. Костюк, В. О. Моляко, В. В. Рибалка). Ідеї щодо поліпшення системи підготовки майбутніх учителів саме за рахунок практичної й особистісної орієнтації знайшли своє розкриття в працях таких учених як К. О. Альбуханова-Славська, В. О. Моляко, І. С. Якиманська, В. В. Сериков, І. Д. Бех та ін. Певний інтерес становлять праці останніх років, у яких розглядається проблема готовності студентів до педагогічної діяльності (О. В. Макагон, М. О. Коць, В. В. Морозов, М. Т. Данилко, О. В. Волощечко, Л. С. Коржова, Л. П. Гапоненко). У галузі професійної географічної освіти над цією проблемою працюють В. В. Обозний, Т. М. Міщенко, О. В. Тімець. Проте, ми вважаємо, що з проблеми формування готовності студентів до краєзнавчої роботи бракує теоретичних досліджень та практичних висновків.

Аналіз вузівської та шкільної практики й дослідження останніх років показують, що випускники вузу є непідготовленими до краєзнавчої роботи в школі. І проводиться ця робота на належному рівні, як завжди, досвідченими вчителями. Підтвердженням цього факту можуть бути результати спостережень, анкетування та бесід проведених з учнями та педагогами.

Отже, існує певне протиріччя між потребою у формуванні творчої особистості вчителя географії й біології та її традиційною підготовкою у вищій школі. Наслідком такої ситуації є нездатність випускників реалізувати свої теоретичні знання на практиці через слабку теоретико-методичну підготовку. Зняття протиріч можливе за умови систематичної підготовки майбутніх учителів, яка забезпечить не лише реалізацію теорії на практиці, а й буде сприяти формуванню готовності студента до краєзнавчої роботи як важливого показника його професіоналізму.

У своєму дослідженні ми виходили з того, що готовність до краєзнавчої роботи – це складне особистісне утворення, яке охоплює краєзнавчу спрямованість, позитивну

мотивацію, професійно необхідні риси особистості, краєзнавчі знання, вміння та навички, самооцінку результатів своєї праці та потребу в постійному професійному самовдосконаленні та забезпечує високі результати краєзнавчої роботи. Належний рівень готовності до краєзнавчої роботи є важливим показником професіоналізму майбутніх учителів.

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури та врахування специфіки досліджуваної діяльності зазначимо, що дане особистісне утворення являє собою поєднання таких структурних компонентів, як ціле-мотиваційний, змістовно-операційний, емоційно-вольовий та оцінний.

Ми вважаємо, що провідним компонентом готовності до краєзнавчої роботи є ціле-мотиваційний компонент і погоджуємося з думкою авторів (Н.В. Кузьміна, В.О. Сластьонін, О.І. Щербаков), що саме він зумовлює формування всіх інших компонентів. Основою цього компонента виступає професійно-педагогічна спрямованість, від якої залежить результативність учительської праці (Л.М. Ахмедзянова, Є.К. Матлін, В.О. Сластьонін).

Під краєзнавчою спрямованістю ми розуміємо стійкий інтерес та позитивне ставлення майбутнього вчителя до краєзнавчої роботи, бажання займатися нею. Слушно зазначає В.С. Серебрій, що центральною проблемою краєзнавчої підготовки студентів є спрямованість на вивчення рідного краю. Показниками спрямованості випускника природничо-географічного факультету є позитивне ставлення та інтерес до краєзнавчого аспекту педагогічної діяльності; бажання вдосконалювати свою фахову та краєзнавчу підготовку, оволодівати основами педагогічної майстерності. Окрім краєзнавчої спрямованості до ціле-мотиваційного компонента, слід віднести позитивну мотивацію.

Під мотивом розуміють спонукальну причину дій і вчинків людини [1, 217]. Звідси визначаємо мотивацію краєзнавчої роботи як систему мотивів або стимулів, котра є основою краєзнавчої спрямованості особистості й спонукає її до проведення краєзнавчої роботи. Мотивами можуть виступати потреби та інтереси, потяги та емоції, установки та ідеали.

Спираючись на дослідження В.О. Сластьоніна, ми виділили три групи мотивів, які впливають на інтерес до краєзнавчої роботи:

- мотиви, що свідчать про дійсну краєзнавчу спрямованість;
- мотиви, які характеризують часткову краєзнавчу спрямованість;
- мотиви, які не містять краєзнавчої спрямованості.

Завдання вузів полягає у забезпеченні необхідних педагогічних умов для формування у майбутніх учителів стійких позитивних внутрішніх мотивів, які містили б краєзнавчу спрямованість.

Окрім зазначених краєзнавчої спрямованості та інтересу до краєзнавчого аспекту педагогічної діяльності, ціле-мотиваційний компонент містить орієнтацію на досягнення високих результатів під час здійснення краєзнавчої роботи, рівень цілей та завдань, що виступають як стратегії професійної життєдіяльності та уявлення про особливості, умови й вимоги до вчителя, який проводить краєзнавчу роботу.

Не менш значущим у структурі готовності до краєзнавчої роботи є змістовно-операційний компонент, який розкриває наявний рівень знань, умінь та навичок, необхідних для ефективного здійснення краєзнавчої роботи з учнями. Критерієм цього компонента є ступінь їхньої сформованості. Основними показниками її є наявність у суб'єкта діяльності системи краєзнавчих знань, здатність переносу їх на практичну діяльність, володіння методикою планування та організації краєзнавчої роботи.

Професійну компетентність складають знання основних нормативних документів, у яких розкрито зміст сучасної системи освіти та організації краєзнавчої роботи;

сутності, значення та завдань краєзнавства; змісту та специфіки планування та організації краєзнавчої роботи з учнями; історії розвитку та сучасних аспектів краєзнавства; особливостей організації краєзнавчої роботи з різними віковими категоріями школярів.

Відомо, що професійно необхідні знання лежать в основі педагогічних умінь. Дуже часто студенти, які мають гарний рівень теоретичних знань, не вміють застосовувати їх на практиці. Тому дуже важливо під час навчання у вузі допомогти майбутнім учителям набути педагогічні вміння практичної реалізації набутих знань.

Оскільки зміст умінь конкретної діяльності зумовлений її специфікою, то готовність студентів до краєзнавчої роботи буде містити такі вміння: цікаво, послідовно та образно викладати зміст навчальних предметів на основі реалізації краєзнавчого принципу та з урахуванням індивідуально-вікових особливостей і життєвого досвіду учнів; розвивати пізнавальний інтерес до традицій, фольклору, вірувань та географії рідного краю; планувати й організовувати роботу школярів із різними краєзнавчими джерелами; організовувати й проводити дослідження рідного краю; здійснювати всебічний гармонійний розвиток учнів та зміцнення їхнього здоров'я проведенням цікавої і різноманітної за змістом краєзнавчої діяльності, туристичних походів та експедицій по рідному краю; виховувати в підростаючого покоління бережливе ставлення до природних багатств; аналізувати соціально-економічні й культурні явища та процеси регіону, держави в цілому тощо.

Аналіз наукових джерел свідчить про те, що показником професійної діяльності є рівень розвитку педагогічних умінь. З цієї позиції цінними для розуміння проблеми нашого дослідження є праці В.О. Сластьоніна та Н.В. Кузьміної. На основі аналізу їхніх праць та врахування специфіки досліджуваної діяльності, ми виділяємо такі рівні розвитку краєзнавчих умінь: інтуїтивний, репродуктивний, репродуктивно-творчий і творчий.

Отже, змістовно-операційний компонент містить систему краєзнавчих знань, умінь і навичок та їхнє доцільне використання випускником педвузу під час організації краєзнавчої роботи учнів, що уможливорює підвищити рівень його самоорганізації та самовдосконалення в майбутній професійній діяльності.

Не менш важливим компонентом готовності студентів до краєзнавчої роботи, на нашу думку, є емоційно-вольовий компонент, який охоплює почуття та вольові процеси, що забезпечують успішний перебіг і результативність краєзнавчої роботи. Вчителів, котрий здійснює краєзнавчу роботу, мають бути притаманні такі риси, як любов до рідного краю, допитливість, енергійність, цілеспрямованість, спостережливість, бережливе ставлення до природи, ініціативність, самовладання, впевненість у собі, рішучість, творчий підхід до втілення свого задуму тощо.

Слід також пам'ятати про складний характер зв'язків між знаннями та емоціями, про відмінність між "словесними знаннями" й "усвідомленням", яке поєднане з переживанням. Слушно зазначає Л.В. Кондрашова, що в професійному становленні особистості головним є осмислення певного явища, а не знання ним його [2]. Тому, не зовсім праві ті дослідники, які не приділяють уваги культурі почуттів майбутнього вчителя, обмежуючись лише нагромадженням знань і розвитком інтелекту. Нерідко не тільки молоді вчителі, а й досвідчені страждають від емоційної невідповідності. Тому педагогічний процес у вищому закладі освіти необхідно організувати так, щоб студенти відчували такі ж емоції й почуття, які виникають у професійній діяльності вчителя, котрий проводить краєзнавчу роботу.

Для вчителя, підготовленого до краєзнавчої роботи, окрім спрямованості, інтересу до даного виду роботи, певної системи знань, умінь та навичок, наявності професійно необхідних особистісних рис важливою є самооцінка своєї краєзнавчої підготовки,

здатність здійснювати контроль за своїми діями та прогнозування результату своєї праці. Всі ці показники ми віднесли до оцінного компонента готовності.

Метою функціонування цього компонента є актуалізація критичного ставлення майбутнього вчителя біології та географії до процесу й результату своєї роботи. Момент самооцінки та самоконтролю є дуже важливим. Так, наприклад, незадоволеність власним рівнем знань, умінь та навичок, необхідних для здійснення краєзнавчої роботи, призводить до актуалізації потреби пошуку нових знань, нових способів діяльності, особистісного саморозвитку. Свідоме регулювання вчителем своєї праці відповідно до поставлених цілей, норм та вимог сприяє запобіганню помилковим діям та операціям та їхньої корекції. Вчасна та постійна самооцінка своєї краєзнавчої підготовленості є важливим засобом професійного самовдосконалення особистості.

Отже, даний компонент припускає формування у студента вміння створити індивідуально прийнятну спочатку методика, а потім і технологію краєзнавчої роботи, де враховуються й особливості етапу його професійного розвитку, і на цій підставі визначити способи подальшого професійного саморозвитку. До того ж, оцінний компонент готовності містить усвідомлення реального й необхідного рівнів краєзнавчої підготовленості, передбачає впевненість у власних професійних можливостях та наявність програми саморозвитку для досягнення бажаного рівня майстерності й результативності в проведенні краєзнавчої роботи з учнями.

Таким чином, ми можемо стверджувати, що готовність студентів до краєзнавчої роботи є складним особистісним утворенням, яке виявляється в єдності цілемотиваційного, змістовно-операційного, емоційно-вольового та оцінного компонентів.

Зазначимо, що достатня розвиненість і вияв цих складових та їхня цілісна єдність є показником високого рівня професійної підготовки вчителя до реалізації функцій краєзнавства, яке в умовах сьогодення набуває все більшої актуальності. Тому для ефективної організації краєзнавчої роботи як студентам природничо-географічних факультетів, так і тим, хто відповідає за їхню підготовку, необхідно чітко уявляти структуру готовності до цього виду діяльності. Це дає змогу останнім створити необхідні умови для формування даного особистісного утворення під час навчання студентів у вузі, а майбутнім учителям реалізуватися у ролі краєзнавців уже безпосередньо на практиці.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – 376с.
2. Кондрашова Л.В. Морально-психологічна готовність студента до вчительської діяльності. – К.: Вища школа, 1987. – 54 с.
3. Національна доктрина розвитку освіти у XXI столітті: Проект.//Педагогічна газета. - №7. – 2001. – С.4-6.
4. Серых А.Б. Формирование готовности педагога к работе с виктимными детьми. – Калининград: БИЭФ, 2000. – 156 с.
5. Слостёнин В.А. Формирование личности учителя советской школы в процессе профессиональной подготовки. – М.: Просвещение, 1976. – 160с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Бондаренко Ольга Володимирівна – аспірантка Криворізького державного педагогічного університету.

Наукові інтереси: вдосконалення загальнопедагогічної підготовки майбутніх учителів.